

ГРАМАТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЛАТИНСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ТОПОНІМІЇ

У статті висвітлено типологічні та контрастивні риси граматичних явищ у топонімії латинської та української мов.

Ключові слова: частиномовна форма, *pluralia tantum*, *singularia tantum*, родова асиметрія, граматичний член, генітивні основи.

Стаття є продовженням діяхронно-зіставного дослідження онімної лексики давньогрецької, латинської та української мов¹. За частиномовною та функціональною ознакою латинські топоніми, як давньогрецькі і слов'янські, є іменниковими назвами. Але за структурою слов'янські відрізняються від давньогрецьких та латинських тим, що одні мають форму іменника (укр. *Коломия*, *Отинія*, *Тисмениця*), інші — прикметника (укр. *Надвірна*, *Жаб'є*, *Болехів*, *Ланчин*, *Зелене*, *Вербова*, *Бузовський*). Хоч праслов'янська мова з давньогрецькою перебували в одному (східному) діалектному ареалі, за цією ознакою вони не збігаються (причини і час — окреме питання для дослідження). Причина розходження з латинською мовою прозора — вони належали до різних ареалів (латинська — до західного, праслов'янська — до східного), але збіг латинської з давньогрецькою пояснити важко, адже вони також належали до різних ареалів.

Присвійні (посесивні) прикметники утворюються в усіх трьох мовах: лат. *Circe* — Кирка = *Цирцея* (дочка Сонця) — *Circaeus*, *a*, *um* «Кірцин, Цирпеїн»²; дгр. *Μεμνων* — Мемнон (цар Єгипту) — *Μεμνονεϊος* «Мемнонів»³; укр. *Петро* — *Петрів* син, *Микола* — *Миколин* зять. Проте посесиви в давньогрецькій і латинській мовах не конверсуються в топоніми. Вони в цей період ще не реалізували весь свій дериваційний потенціал, як і інші семантичні групи⁴. У слов'янських мовах з давніх часів посесивні прикметники способом семантичної конверсії і суфіксації вільно трансформуються в топоніми: укр. *Київ*, *Харків*, *Чернігів*; пор. п. *Karchowo* від *Karch*, *Potulino* від *Potula* з Гнензенської булли 1136 р.⁵ І це незважаючи на те, що в латинській і давньогрецькій мовах особові імена регулярно засобами трансонімізації (семантичної конверсії) трансформувалися в топоніми: лат. *Aricia* (дружина Іполита) > *Aricia* (місто в Латії) (ЛРС, 94); дгр. *Μεγαρα*

¹ Горпинич В. А. Антропонимия древнегреческого языка. — Д., 2006. — 330 с.; Горпинич В. А. Топонимия древнегреческого языка. — Д., 2009. — 302 с.

² Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. — 2-е изд. — М., 1979. — С. 182 (далі — ЛРС).

³ Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь : В 2 т. — М., 1958. — С. 1070 (далі — Д).

⁴ Петришин М. И. Семантичне поле прикметників розміру у старогрецькій мові : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Л., 2005. — 10 с.

⁵ Лер-Сплавинский Т. Польский язык. — 2-е изд. — М., 1954. — С. 96–103.

(дружина Геракла) > *Меуара* (столиця Мегаріди) (Д, 1050), а також утворювали топоніми суфіксальним способом: лат. *Carda* (богиня) > *Cardia* (місто в Херсонесі) (ЛРС, 157); дгр. *Філіппос* (цар Македонії) > *Філіппоі* — Філіппи (місто у Фракії) (Д, 1728) ⁶. У латинській мові відтопонімні прикметники (ад'єктивні) системно і регулярно в топоніми не трансформуються, але зрідка трапляються: *Cous* — острів Кос < *Cous* — Коський острів, *Piraeus* — порт / місто Пірей > *Piraeus* — Пірейський порт, *Agrippinensis* — колонія Агріппінська < *Agrippinensis* — Агріппінська колонія, *Alpheus* — гідронім Алфей < *Alpheus* — алфейський, *Aufidus* — річка Ауфід > *Aufidus* — ауфідський (ЛРС, 268, 772, 53, 61, 116). В українській — це система: *Гуляйпільське* (Зп), *Березівське* (Хрк), *Білицьке* (Днц), *Бобринецьке* (Од), *Боржавське* (Зк), *Бродівське* (Рв), *Василівське* (Зп) і под. Як відомо, носієм граматичних значень у давньогрецькій мові був «граматичний член», а в деяких індоєвропейських мовах — артикль. Відсутність граматичного члена і системи артиклів як носіїв граматичного значення відрізняє топонімію латинської мови від давньогрецької і певною мірою ніби зближує її з українською та іншими слов'янськими мовами, у яких немає ні граматичного члена, ні артиклів ⁷.

На відміну від апелативів, більша частина яких змінювалася за числами — менша за числами не змінювалася, а мала постійну форму або тільки однини (*singularia tantum*), або тільки множини (*pluralia tantum*), — латинська топонімія, як давньогрецька і українська (праслов'янська також), мала здебільшого форму тільки однини (466 топонімів з 530 — 88 %), значно рідше — тільки множини (64 топоніми з 530 — 12 %). Топоніми тільки у формі множини в латинській мові передавалися флексіями 1) -ae (29): *Pisae, arum* — Пізи; *Pherae, arum* — Фери (ЛРС, 772, 765); 2) -i (20): *Puteoli, orum* — Путеоли; *Soli, orum* — Соли (там же, 837, 938); 3) -a (8): *Cythera, orum* — Кіфери; *Misena, orum* — Мізени (там же, 284, 639); 4) -is (3): *Sardis, -ium* — Сарди; *Tentyris, idis* — Тентири (там же, 900, 1005); 5) -es (3): *Alpes, ium* — Альпи; *Tralles, ium* — Тралли (там же, 59, 1023); 6) -e (1): *Dyme, es* — Дими (там же, 353).

Іноколи засоби вираження топонімів тільки множини варіюються: *Dyme, es* || *Dymae, arum* — Дими; *Tentyra, orum* || *Tentyris, idis* — Тентири; *Tralles, ium* || *Tralles, ium* — Тралли (ЛРС, 359, 1005, 1023). Топоніми цього типу вживаються в давньогрецьких та українських джерелах. Кількісне співвідношення між формами однини і множини аналогічне (у давньогрецькій однина становить 82,4 %, множина — 17,6 %) ⁸. Структурними засобами вираження виступають ті самі флексії, але позначені відповідно давньогрецькими й українськими фонографіями.

Тут доречно згадати про специфіку вираження тільки множини. У плоративах латинської мови з топоформантами -ae, -a, -i у формі родового відмінка (та інших непрямих) з'являється субморф -ar-um або -or-um на місці форманта -on у давньогрецьких плоративах: дгр. *Κλεωναί* — Клеони, род. в. -ων (Д, 952) || лат. *Cleonae*, род. в. -arum (ЛРС, 194); дгр. *Κανναι*, род. в. -ων (Д, 873) || лат. *Cannae*, род. в. -arum (ЛРС, 151); дгр. *Καπραι* — Капреї, род. в. -ων (Д, 874) || лат. *Capreae*, род. в. -arum (ЛРС, 155). Формант -arum у латинській мові структурно зумовлений — він з'являється тільки в непрямих відмінках топонімів на -ae, -a, -i. При інших топофіналах він не вживається: *Sardis* — Сарди — род. в. *Sardium*, *Carales* — Карали — род. в. *Caralium* (там же, 437, 157). В українській мові в цій

⁶ Докладніше про це див.: Гортинич В. О. Топонімія древнегрецького мови.

⁷ Див. про це: там же.

⁸ Там же.— С. 111–112.

позиції зазвичай уживається нульова флексія: *Карпати — Карпат, Суми — Сум* і т. ін. Але вважати, що це суто латинське явище бере початок у західній сфері індоєвропейської мови, немає достатніх підстав. Справа в тому, що субморф *-ar- / -or-* уживається в генітивних формах апелютивів. Наприклад, субстантив *мати* (рос. *мать*) у формі род. в. з субморфом *-er- / -ir-* (*-ar-, -or-*) поширений майже на всьому індоєвропейському просторі (сучасному й історичному) в різноманітних мовних масивах і угрупованнях: 1) слов'янська група (східний ареал В): укр. *мати — матері*, рос. *мать — матери*, болг. *маме — матер*, серб. і хорв. *мати — матере*, ст.-сл. *мати — матере*; 2) балтійська група: лит. *mote — moters*; 3) германська група: днвн. *tuoter*, дісланд. *moder*; 4) ірано-індійська група: нперс. *madar*, авест. *matar*, дінд. *matar*; 5) кельтська група: ірл. *mathir*; 6) греко-вірменська група: дгр. *μητηρ*, вірм. *mair*; 7) алб. *motrë*; 8) тохаро-кельто-італійська група (західний ареал А): тохар. *macar*, лат. *mater, matrix* (приклади наводяться в спрощеній транскрипції, оскільки нас цікавить тільки субморф *-or- / -ar- / -er- / -ir-*).

Функціонування субморфа *-or- / -ar- / -er- / -ir-* в апелютивній лексиці як у східному, так і в західному ареалах індоєвропейської мови свідчить про його існування в єдиному індоєвропейському масиві ще до розподілу на східний і західний ареали. А якщо врахувати ще й міжродинний статус слова *мати* (нім. *mutter*), то можна передбачати наявність субморфа *-or- / -ar- / -er- / -ir-* і в інших, неіндоєвропейських мовних родинах. Але цю гіпотезу слід ще підтвердити або мотивовано відхилити.

У латинській мові, як у давньоруській та українській, топоніми мали форму чоловічого, жіночого й середнього роду. В латинській граматиці середній рід *neuter* «жоден з двох» називається «нейтральним»: *Brundisium* Брундізій, чол. р.; *Brixia* — Бріксія, жін. р.; *Buxentum* — Буксент, с. р. — назви міст (ЛРС, 137, 137, 139). В апелютивній лексиці російської мови співвідношення іменників за родами таке: чол. р. — 21516 слів, жін. р. — 21067 слів, с. р. — 11309⁹. В українській, давньогрецькій і латинській мовах кількість іменників за родами ще не підраховано. Але в пропріальній лексиці кількісне співвідношення топонімів за родами інше: у латинській мові, за нашими матеріалами, найбільше топонімів жіночого роду (262 топоніми — 49,75 %), друге місце посідають топоніми середнього роду (60 топонімів — 11,4 %), третє — топоніми чоловічого роду (49 топонімів — 9,31 %). Очевидно, це вимога системи¹⁰. Така сама ситуація й у давньогрецькій мові (за словником Й. Х. Дворецького): жін. р. — 267 топонімів, с. р. — 48 топонімів, чол. р. — 39¹¹, а також у російській: жін. р. — 1003 топоніми, с. р. — 399, чол. р. — 386¹².

Первісно рід топонімів формувався під впливом родової форми топографічних термінів, які узуально і граматично закріплювалися за певним розрядом топонімів як єдина і стала родова ознака. Тому в давньогрецькій мові коливання у виборі родової форми в назвах областей, країн, мисів, островів, гір, річок, за нашими джерелами, не виявляються. Але в назвах міст родові варіанти були вже в давньогрецькій мові. У латинській мові родова стабільність збереглася лише в назвах країн, областей, районів, регіонів (тобто в хоронімах). В інших розрядах

⁹ Обратный словарь русского языка. — М., 1974. — С. 942, 943.

¹⁰ Солопов А. И. Греко-латинская географическая номенклатура: ее внешняя и внутренняя структура : Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. — М., 2009. — С. 13.

¹¹ Горпинич В. А. Антропонимия древнегреческого языка. — С. 116.

¹² Горпинич В. А. Очерки по контрастивной топонимике // Ономастика и апелютивы. — Д., 2004. — Вып. 19. — С. 39.

топонімів існували варіанти: 1) в потамонімах (назвах річок): *Amisia* — річка Амісія, чол. р., але *Allia* — річка Алія (ліва притока Тибру), жін. р., пор. укр. річки *Дон*, *Гайчур* (*Гайчул*), *Прут*, *Дністер*, чол. р., річки *Сула*, *Рось*, *Кільчень*, *Вовча*, *Бистриця*, *Самара*, жін. р.; 2) в оронімах (назвах гір, хребтів): *Cytorus* — Киттор (гора в Пафлагонії), чол. р., але *Alpes*, зрідка *Alpis* — Альпи, жін. р. (ЛРС, 284, 60); 3) в інсулонімах (назвах островів): *Andros* — Андрос (острів), жін. р., але *Curicum* — Курик (острів), с. р. (там же, 72, 280); 4) в акмонімах (назвах мисів): *Actium* — Актій (мис в Акарнанії), с. р., але *Brisa* — Брис (мис на о. Лесбос), жін. р. (там же, 25, 137); 5) в астіонімах (назвах міст): *Calchedon* — Калхедон (місто у Віфінії), жін. р., але *Buthrotum* — Бутрот (приморське місто в Епірі), с. р., а *Anthedon* — Антедон (місто в Беотії), чол. р. (там же, 145, 139, 79). Така ж родова невідповідність — між власними географічними назвами в українському і російському топоніміконах: укр. село *Степне* (с. р.), село *Варварівка* (жін. р.), село *Гайчур* (*Гайчул*) (чол. р.); місто *Гуляйполе* (с. р.), але місто *Мелітополь* (чол. р.), місто *Вінниця* (жін. р.); рос. місто *Пенза* (жін. р.), але місто *Волгоград* (чол. р.).

Родова асиметрія номенклатурного терміна (хутір, слобода, висілок, присілок, село, місто) і власне топоніма зумовлена, з одного боку, різномірністю топографічних номенклатурних термінів (*хутір*, *присілок* — чол. р., *слобода* — жін. р., *село*, *місто* — с. р.), а з другого, — динамічним характером соціального статусу населених пунктів: у процесі розвитку поселення може пройти шлях від хутора до міста, побувавши в статусі слободи, села, селища, селища міського типу, зберігши при цьому свою первісну назву, наприклад сучасне місто *Гуляйполе* (Зп) спочатку заснувалося як слобода (1785 р.), яка потім розрослася і стала селом, а в 1920 р. йому було надано статус міста; слобода *Успенівка* (ХVII ст.) — нині село *Успенівка* (Зп). Топографічний термін жіночого роду (слобода) змінюється на термін середнього роду (село), а рід ойконіма залишається незмінним.

Не останню роль тут відіграє й аналогія: на шляху між Гуляйполем і Покровським на церковній землі сформувалося поселення як хутірець, то йому й дали церковну назву, але не *Хвалибогівський*, а *Хвалибогівка* за аналогією до церковних назв сусідніх поселень *Варварівка*, *Різдвянка*, *Покровка*, *Успенівка*, незважаючи на різний рід топографічних термінів. Діють й інші фактори порушення симетрії.

Латинська граматики, як і давньогрецька, визначає рід топонімів не тільки у формі однини, а й у формі множини. І це стосується також топонімів *pluralia tantum* (тільки множини). У «Латинско-русском словаре» Й. Х. Дворецького визначено рід усіх топонімів, у тому числі й топонімів *pluralia tantum*: *Саппае* — Канни (село в Апулії), жін. р. (ЛРС, 151); *Сагале* — Карали (місто на узбережжі Сардинії), жін. р. (там же, 156); *Карсеоли* — Карсеоли (місто еквів), чол. р. (там же, 159); *Цирсеї* — Цирцеї (місто в Латії), чол. р. (там же, 182); *Сутхера* — Кіфери (острів і місто при вході в Лаконську затоку зі стародавнім культом Венери), с. р. (там же, 284); *Левктри* — Левктри (містечко на південний захід від Фів), с. р. (там же, 587). В українській та російській граматиці в топонімах *pluralia tantum* і в апелятивах множинної форми категорія роду не визначається¹³.

До особливостей латинського топонімікону належить таке граматичне явище, як генітивні основи.

¹³ Докладніше про це див.: Горпинич В. А. Топонимия древнегреческого языка.— С. 110–117.

При суфіксальному словотворенні валентнісні можливості твірних морфів на стику (морфемному шві) в латинській мові, як у давньогрецькій та українській, дуже великі, а в деяких семантичних групах похідних, наприклад ад'ектонімах, майже абсолютні, але не безмежні. На міжморфемному шві виникають ситуації, які перешкоджають вільній валентності. Словотвірна система мови витворила низку засобів, що нейтралізують обмеження у валентності морфів: усічення (елізія) фіналі твірного слова, чергування кінцевих звуків основи і початкового звука твірного суфікса, суміщення, накладання (повне або часткове) фіналі основи й ініціала форманта, нарощення звуків на твірну основу в постпозиції і на твірний формант — у препозиції (інтерфіксація). Але інколи цих засобів недостатньо. На цей випадок в окремих мовах під час утворення морфологічних дериватів сформувалося дві основи: якщо сполучення форманта неможливе з однією основою, воно відбувається з другою. Це основи називного відмінка (номінативні основи) й основи родового відмінка (генітивні основи). Якщо неможливо застосувати номінативну основу, використовують генітивну.

Дві твірні основи існують і в дієсловах: основа презенса, тобто теперішнього часу, яка закінчується приголосним звуком (*читај-у*), й основа інфінітива — закінчується голосним (*чита-ти*). У граматиці чітко визначені ті дієслівні форми, що утворюються від презенсних основ, і ті, які утворюються від інфінітивних основ. Аналогічно і в іменних частинах мови.

Дві основи функціонують у топонімії давньогрецької¹⁴ і латинської мов. В українській мові вони відсутні і в апелювативній, і в пропріальній лексиці.

Номінативні й генітивні основи в латинській топонімії різні за структурними і словотвірними можливостями. Структурні відмінності: а) фіналь номінативних основ латинських топонімів складається тільки з однієї флексії: *Acragans* — місто Акраган: номінативна основа *Acragan-s*; *Aegae* — місто Егі: номінативна основа *Aeg-ae*; *Elis* — місто Еліда: номінативна основа *El-is*; б) фіналь генітивних основ латинських топонімів складається з флексії і додаткового субморфа в препозиції, який фактично і є диференційною ознакою, атрибутом генітивних основ: наз. в. *Acragans* (номінативна основа), а род. в. *Acragantis* — з генітивною основою (*Acragan-t-is*), у якому фіналь *-t-is* складається із субморфа *-t-* і флексії *-is*; наз. в. *Aegae* має номінативну основу *Aeg-* і флексію *-ae*, а род. в. *Aeg-arum* — генітивну основу і фіналь *-arum* (*-ar-* субморф, *-um* — флексія); *Elis* — номінативну основу і флексію *-is*, а род. в. *Elidis* — генітивну основу і фіналь *-idis* (*-id-* субморф, *-is* — флексія).

Якщо у фіналі родового відмінка латинських і давньогрецьких топонімів є тільки флексія і немає субморфа, то такі основи є номінативними, а не генітивними: наз. в. *Casinum*, род. в. *Casini* — місто Казин (флексії в наз. в. *-um*, у род. в. — *-i*), *Catina* — наз. в., *Catinae* — род. в. — місто Катина (флексії *-um*, *-ae*); *Claros, i* — місто Кларос (флексії наз. в. *-os*, род. в. — *-i*).

Словотвірні відмінності: а) при утворенні ад'ектонімів і катойконімів від генітивних основ субморф генітивного форманта може входити до складу структури похідного слова, хоч ця ознака не є обов'язковою в усіх випадках: *Opus, untis* — місто Опунт: катойконім *Opuntius*, ад'ектонім *Opuntius, a, um*; *Salamis, inis* — місто Саламін: ад'ектонім *Salaminacus, a, um*, катойконім *Salaminius*; *Caere, itis/etis* — місто Цере: ад'ектонім *Caeretanus, a, um*, катойконім *Caeretani* (ЛРС, 709, 893, 143); б) при утворенні українських або російських еквівалентів латинських топонімів від генітивних основ їх флексійний субморф також вхо-

¹⁴ Горпинич В. А. Топонимия древнегреческого языка.— С. 196–197.

дять у структуру еквівалента: *Phaselis, idis* — Фаселіда; *Philius, untis* — Філіунт; *Carthago, inis* — Карфаген; *Castulo, onis* — Кастулон (там же, 764, 766, 159, 163).

У латинській мові функціонують топоніми з такими генітивними основами (першим подається формант номінативного, другим — генітивного відмінка): 1) -i/-orum (21): *Gabii, orum* — Габії (ЛРС, 449); 2) -a / -orum (12): *Vactra, orum* — Бактри; *Cythera, orum* — Кіфери (там же, 124, 284); 3) -ae / -arum (29): *Aegeae, arum* — Егі; *Allifae, arum* — Алліфи (там же, 38, 59); 4) -ias / -adis (2): *Abantias, adis* — Абантида (там же, 12); 5) -on / -ontis (3): *Acheron, ontis* — Ахеронт (там же, 24); 6) -uns / -untis (1): *Acheruns, untis* — Ахерон (там же, 24); 7) -ans / -antis (1): *Acragans, antis* — Акраган (там же, 25); 8) -us / -untis (4): *Philius, untis* — Філіунт, *Opus, untis* — Опунт (там же, 709, 766); 9) -es / -etis (3): *Caeres, etis* — Цере; *Meles, etis* — Мелет (там же, 143, 627); 10) -e / -etis (1): *Caere, etis* — Цере (там же, 143); 11) -is / -idis (13): *Alis, idis* — Еліда (там же, 58); 12) -is / -idos (2): *Acherusis, idos* — Ахерузія (там же, 24); 13) -o / -inis (1): *Carthago, inis* — Карфаген (там же, 159); 14) -o / -onis (4): *Castulo, onis* — Кастулон (там же, 163); 15) -is / -iuis (1): *Salamis, inis* — Саламін (там же, 893).

Генітивні основи в латинській мові досить поширені. За нашими даними, вони становлять 20 % (у нашому словнику з 530 топонімів близько сотні мають генітивну основу).

Топоніми з генітивною основою були і в давньогрецькій мові, але в давньогрецьких словниках їх зафіксовано значно менше, ніж у латинських, у яких виявлено 15 топонімних типів генітивних основ, а в давньогрецьких — 11. Можливо, це специфіка джерел, а не специфіка мовної системи.

Генітивний формант відрізняється від номінативного. Номінативний складається тільки з флексії (див. вище від 1 до 15): -i, -a, -ae, -ias, -op, -ups, -aps, -us, -es, -e, -is, -o. Генітивний формант складається з флексії і субморфа: -or-ush, -ar-ush, -ad-is, -id-is, -ont-is, -unt-is, ant-is, -et-is, -it-is, -in-is, -on-is. Вибір субморфів регулювався узусом і не залежав від семантики твірної основи топоніма. Вони фіксуються тільки в топонімах множинної форми на -i, -a, -ae: *Delphi* — Дельфи, род. в. *Delphorum*; *Misena* — Мізени, род. в. *Misenorum*, *Mycenae* — Мікени, род. в. *Mycenarum* (ЛРС, 303, 639, 649). Це в латинській мові. У давньогрецькій мові, за нашими джерелами, побутують такі типи генітивних основ: -ous / -outos (11), -es / -idos (15), -as / -antos (1), -ης / -ητος (2), -ais / -idos (2), -as / -ados (2), -ων / -ωνος (7), -ων / -ωντος (2), -ων / -ονος (3), -ιας / -αδος (1), -is / -ivnos (1)¹⁵.

Порівняння їх з латинськими показує, що вони за структурою та функціями тотожні і не виявляють давньогрецької специфіки. Усі давньогрецькі генітиви виявляються в латинській мові, але це не є свідченням запозичення, хоч було й таке. Латинські генітиви мають свою історію. Проте синхронно їх можна назвати греко-латинськими тільки функціонально. На функціональному рівні вони розрізняються частотою вживання: субформ -ont- у дгр. 2 / в лат. 3, субморф -unt- — 11 / 5, -ant- — 1 / 1, -id- — 17 / 15, -on- — 10 / 4, -et- — 2 / 3, -it- — 0 / 1, -in- — 1 / 2, -ad- — 3 / 2, -or- — 0 / 33, -ar- — 0 / 29.

Звідси випливає, що серед греко-латинських генітивів найрегулярнішими у вживанні були в давньогрецьких топонімах форманти із субморфами -id- (17), -unt- (11) і -ou- (10), а в латинських — з -id- (15) та з певним допущенням — -unt- (5). Власне латинською специфікою тут є найактивніше вживання генітивних основ з формантами -arum (29) і -orum (33), які не виявляються в давньо-

¹⁵ Там же. — С. 196.

грецькій топонімії. Відсутність субморфів -ог, -аг у давньогрецькій топонімії спонукає до думки про те, що в латинську мову вони прийшли не з протогрецьких джерел, а з протолатинських. І справді, на думку Т. В. Гамкрелідзе і В'яч. Вс. Іванова, родовідна лінія грецької мови бере початок у східному угрупованні індоєвропейських діалектів (арійсько-грецько-вірменському), а латинської — в західному (тохарсько-кельтсько-італійському) ¹⁶.

В українській, російській, білоруській та інших слов'янських мовах, родовід яких сягає східного угруповання, топонімія не знає генітивних основ. Не виявляються вони і в давньоруській топонімії, а це означає, що їх не було і в праслов'янській мові, на відміну від давньогрецької і латинської. В окремих апелюваннях української мови зберігаються сліди генітивних субморфів -ог- / -аг- як рудиментів давньої епохи, що побутували, цілком можливо, в східному (пруські, грецькі, литовські) і в західному угрупованнях (італійська, латинська етнічні сфери) індоєвропейських діалектів. Отже, форманти генітивних основ -ог-, -аг-, -ег-, -іг- існували в індоєвропейській мові ще до поділу її на східний і західний ареали.

Наявність генітивних основ у топоніміконі латинської мови усуває можливі обмеження під час утворення граматичних форм слова, іншомовних еквівалентів латинських топонімів (лат. *Carmo, onis* — рос. *Кармон*), ад'ектонімів та катойконімів (*Solus, -untis* — *Solutinus*).

Отже, зіставний аналіз топонімії зазначеної мовної тріади дає можливість виділити такі типологічні групи граматичних явищ: 1) *греко-латинсько-українські* — субстантивний характер ойконімів, безсуфіксні і суфіксальні ойконіми, однокореневі і багатокореневі ойконіми, ойконіми *singularia tantum* і *pluralia tantum*, кількісна максималізація ойконімів жіночого роду і мінімізація ойконімів чоловічого роду, приблизно однакове кількісне співвідношення між родовими групами ойконімів, у порівнюваних мовах — родова асиметрія топографічних номенклатурних термінів; 2) *греко-латинські* — генітивні основи, категорія роду в ойконімах *pluralia tantum*; відсутність в ойконімії ад'ективних, посесивних і ад'ектонімних форм, субморфи -id-, -шт- у генітивних основах; 3) *латинсько-українські* — відсутність граматичних членів та артиклів; 4) *українські* — занепад категорії роду в ойконімах *pluralia tantum*, відсутність генітивних основ, наявність ад'ективних форм: якісних, відносних, присвійних, відтопонімних прикметників у структурі ойконімів; 5) *грецькі* — граматичний член; 6) *латинські* — субморфи -аг-, -ог- у генітивних основах.

(Дніпропетровськ)

V. O. HORPYNYCH

GRAMMATICAL TYPOLOGY OF THE LATIN AND UKRAINIAN TOPONYMY

In the article a typology is illuminated and contrasting lines of the grammatical phenomena in toponymy of the Latin and Ukrainian languages.

Keywords: parts of language form, *pluralia tantum*, *singularia tantum*, family asymmetry, grammatical member, genitiv bases.

¹⁶ Гамкрелідзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы : В 2 ч.— Тбилиси, 1984.— Ч. 1. Гл. 7.— С. 120.